

SUMPETARSKI KARTULAR I PRIPADNIŠTVO POLJICA TRPIMIROVOJ HRVATSKOJ

Juraj MARUŠIĆ, Split

20. lipnja 1982. održan je u Donjem Docu u Poljicama znanstveni skup „Gornja Poljica”. U jednoj od točaka tog skupa, Benedikta Zelić – Bučan održala je predavanje: *Politička pripadnost Poljica u ranom srednjem vijeku prema Sumpetarskom kartularu*. To je predavanje objavljeno u godišnjaku *Poljica*, listu poljičkog dekanata, Gata 1983, str. 45–54. Tu se odmah na početku kaže:

„Postavljati pitanje prapadnosti Poljica u ranom srednjem vijeku još tamo za vrijeme hrvatskih narodnih vladara, prije mletačkih i turskih osvajanja, čini se na prvi mah suvišnim. Stoljećima je hrvatska historiografija vjerovala u iskaz Konstantina Porfirogeneta da je granica između Hrvatske i ondašnje Neretvanske kneževine bila na Cetini. No, u novije doba, u vezi s preispitavanjem povijesti te nekadašnje Neretvanske kneževine, postavilo se je i pitanje njezine zapadne granice, koju sada neki historici pomakoše s Cetine na rječicu Žrnovnicu, te tako i Poljica, ili barem njihov primorski dio, premjestiše iz hrvatske Kraljevine u Neretvansku kneževinu.”¹

Autorica, oslanjajući se uglavnom na istraživanje Stjepana Gunjače, ali i na vlastito razlaganje, dolazi do toga da je mišljenje starije hrvatske historiografije sasvim opravdano. S tim se, smatram, treba složiti, jer su razlozi Gunjače i naše autorice vrlo uvjerljivi. No, meni se čini da je autorica učinila ne mali propust što među te razloge nije ubrojila i Trpimirovu povelju iz godine 852, barem što se tiče odnosa te Povelje prema Sumpetarskom kartularu.

POLAZNA TOČKA: JEDAN ZAPIS U SUMPETARSKOM KARTULARU

Glasoviti povijesni dokument „Sumpetarski kartular” nazvan je tako po mjestu „Sumpetar” u današnjem poljičkom selu Jesenice, pri moru. Na tridesetak stranica tog velikog dokumenta ispisane su latinskim jezikom pogodbe o kupovinama zemalja i robova, što

¹ Benedikta Zelić – Bučan, *Politička pripadnost Poljica u ranom srednjem vijeku prema Sumpetarskom kartularu*, Poljica, list poljičkog dekanata, Gata 1983, Broj 1(8), str. 45.

su ih splitski plemić Petar Crni (Gumaj) i njegova žena Ana u XI. stoljeću nakupovali u Poljicima, u selima: Jesenice, Podstrana, Duće, Tugare..., a ponešto i izvan Poljica. Od stotinjak takvih kupovina, ovdje će biti riječ samo o jednoj, jer po usiljenom tumačenju zapisa o toj kupovini neki povjesničari, poglavito Nada Klaić, zaključuju da poljičko selo Tugare i okolna poljička sela nisu pripadali Trpimirovoj, pa ni kasnije Zvonimirovoj hrvatskoj državi.

Evo kako glasi zapis, pogodba o toj kupovini (prevedeno s latinskog na naš jezik): „Povrh toga kupili smo Semijana od njegovih neprijatelja za 40 romanata, a budući da se on nije imao čime iskupiti, dao mi je zemlje što ih je baštiniio od svog oca, da ih ja sve podijelim na polovicu s njegovim sinom; no meni je dao cijeli komad zemlje iznad crkve, a sebi je zadržao zemlju u Majčinu, a ostalo da podijelimo, i tako je od mene otišao slobodan.

Ova pogodba i ugovor učinjeni su ispred crkve u Naklicama pred ovim plemićima, naime svećenikom Laskom, i drugim svećenikom Laskom, svećenikom Prodanom, svećenikom Piknom i Jurjem iz Tugara, i Dragonegom, i Abrahamom, i njegovim bratom Andrijom, i svim seljacima istog mjesta, i pred drugim svjedocima koje sam iz Splita sa sobom doveo...”²

U tom tekstu su ključne ove riječi: „pred (...) svim seljacima istog mjesta”. N. Klaić smatra da je riječ o mjestu „Tugare” i da su baš „svi” seljaci tog mjesta došli u Naklice da svjedoče. Nasuprot tome, mi smatramo da je riječ o Naklicama, a ne o Tugarima. No, sve kad bi se i uzelo da je riječ o Tugarima, nema nikakve nužde da se riječ „svi” uzme tako strogo, da znači doslovno baš sve tугarske seljake.

Ali pogledajmo prije svega do kakvih zaključaka dolazi N. Klaić, polazeći sa svog stajališta.

U povelji (N. Klaić kaže „darovnici”) hrvatskog kneza Trpimira iz godine 852, navode se riječi splitskog nadbiskupa kojima on traži od kneza Trpimira potvrdu kupovine zemlje i trojice slugu (servi et ancillae), što ih je kupio „u... Tugarima (in... Tugari)”.³ Kad bi bilo istinito da je nadbiskup tada Trpimiru rekao te riječi – kaže N. Klaić – onda ne bi tri stotine godina kasnije, tj. oko godine 1080, svi *Tugarani* mogli svjedočiti kod one kupovine Petra Crnoga u Naklicama, jer u ono doba robovi nisu mogli valjano svjedočiti. Dakako, to zaključivanje se temelji na pretpostavci da bi robovi morali biti trajno prisutni na nadbiskupovoj kupovini u Tugarima (primjerice, tako da su se od one trojice robova rodili drugi, robovi itd.). No, kako u istinitost navoda Sumpetarskog kartulara nije nikako moguće posumnjati – kaže N. Klaić – ne preostaje drugo nego da

2 Viktor Novak – Petar Skok, *Supetarski kartular*, Zagreb 1952 (JAZU), str. 214.

To je moj prijevod s ovog originala:

„Insuper emimus Semianum a suis inimicis pro XL. romanatis; ipse autem non habens unde se redimeret, dedit mihi territorium quod sui patris erat ut ego diuiderem cum filio suo omne per medietatem; et in parte mea dedit totum territorium super ecclesiam et sibi retinuit territorium in Malcin; et quod remaneret diuideremus, et sic a me liber abscesstit.

Et hec conuentio ac diffinitio facta fuit ante ecclesiam in Nacle coram his nobilibus, scilicet presbitero Lasca, et alio presbitero Lasca, presbitero Prodanano, presbitero Picna, et Girgi de Tugari, et Dragonego, et Habraham, et fratre suo Andrea, et omnibus eiusdem loci uillanis, ac coram aliis testibus quos a Spalato mecum duxi...”

3 *Codex diplomaticus I* (M. Kostrenčić, J. Stipišić, M. Šamšalović), JAZU, Zagreb 1967, str. 5.

se one nadbiskupove riječi proglase krivotvorenim, naknadno ubačenim u Trpimirovu povelju.

Do sada se — kaže N. Klaić — na temelju onih nadbiskupovih riječi smatralo da su Tugare tada pripadale Trpimirovoj državi, a odsad se to više ne može reći:

„Upravo taj izvor (Sumpetarski kartular, opaska J. M.) daje sigurne podatke o jednom dijelu neretljanskoga teritorija koji se dosad na osnovu netačnih podataka Trpimirove darovnice smatrao još od IX st. hrvatskim. To je područje od Žrnovnice, granice splitskog kotara ili agera u XI st. do Cetine. Riječ je prema tome o primorskim padinama Poljica. Kako se svi Tugarani (omnes eiusdem loci villani) — tj. „svi seljaci istog mjesta”, opaska J. M. — ...oko 1080. god. ubrajaju u slobodne seljake, otpada tvrdnja tobožnjega nadbiskupa splitskoga Petra 852. (u Trpimirovoj darovnici) da su ti seljaci u IX st. bili njegovi *servi*”.⁴

Kako smo već prije spomenuli, N. Klaić, po našem mišljenju, dvojako usiljeno tumači ključne riječi Sumpetarskog kartulara: „pred (...) svim stanovnicima istog mjesta”.⁵

SVI STANOVNICI „ISTOG MJESTA” SU PRIJE NAKLIČANI NEGO TUGARANI

1. Iz navedenog zapisa o pogodbi u Naklicama i svjedoku pri toj pogodbi „Jurju iz Tugara”, vidi se da su Naklice jedno, a Tugare drugo.

To isto se vidi iz jednoga drugoga Petrova zapisa u Kartularu, gdje je riječ o kupovini jedne sluškinje i njezine kćeri: „Poslije toga kupio sam ženu u Nevadi s njezinom kćerkom za jedan solid i jednu libru platna (...) pred dvornikom Pradanom i njegovim bratom, i Boledrugom iz Naklica i Krnjom iz Tugara.”⁶

2. N. Klaić ni tren ne dvoumi niti postavlja pitanje na koga se odnose riječi iz zapisa o pogodbi u Naklicama: „pred (...) svim seljacima istog mjesta”, nego bez kolebanja naprečac uzima da su to svjedoci — iz Tugara.

P e t a r S k o k, bez predrasuda, zainteresiran samo za jezikoslovnu analizu cijelog Sumpetarskog kartulara, bez dvoumljenja i kolebanja kaže da se riječ „uillanus (seljak)” u tom zapisu odnosi na stanovnike „mjesta Nacle (Naklice)”.⁷

Po mom mišljenju, Skok je sasvim u pravu: mjestu sklapanja pogodbe treba dati prednost kad je riječ o svjedočenju „pred (...) svim seljacima istog mjesta”. A Tugare su se u zapisu našle samo kao mjesto podrijetla svjedoka „Jurja iz Tugara (Girgi de Tugari)”⁸; u Kartularu se uz imena raznih svjedoka često navode i mjesta njihova podrijetla.

4 Nada Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb 1971, str. 479.

5 Vidi bilješku 2.

6 Novak — Skok, *n. dj.*, str. 225; to je moj prijevod originala: „Post hec emi mulier Neuadi cum filia sua pro I. solido et I. libra de lino (...) ante Pradano duornico et fratre eius, et Boledrugo de Nacle, et Kerna de Tugar”.

7 Novak — Skok, *n. dj.*, str. 289.

8 Novak — Skok, *n. dj.*, str. 214; vidi našu bilj. 2.

Ukratko smatran da je, u doba kad se Naklice i Tugare navode kao dva strogo različita mjesta, oko godine 1080, sasvim usiljeno uzeti da su tada na svjedočenje pred crkvu u Naklice došli svi seljaci iz Tugara, a nitko iz Naklica. Pogotovo je neopravdano na tako usiljenoj pretpostavci graditi zaključak o krivotvorenosti jednog dijela Trpimirove povelje iz 852.

IZRAZ „SVI SELJACI“ NE TREBA UZETI DOSLOVNO

No sve kad bi se i uzelo da se riječi „pred... svim seljacima istog mjesta” odnose na Tugare, smatram da se ni tada u njima ne bi moglo naći ništa protiv Trpimirove povelje, jer Sumpetarski kartular riječ „svi” ne uzima doslovno.

U jednom zapisu Sumpetarskog kartulara se kaže kako je Petar Crni na Glavici („Monticellum”)⁹ u Jesenicama počeo graditi gospodarske zgrade, pa su došli „Vučići i dvornik Prodan sa svim Tugaranima (Uilkiki nec non Prodanus duornico cum omnibus Tugaranis)”¹⁰ i oprli se gradnji govoreći: „Nije ti dopušteno graditi... na Glavici, jer je naša (Non licet tibi construere... in Moticellum quia noster est)”¹¹ Stvar je došla pred sud: „svi Tugarani (omnes Tugarani)”¹² pozvali su Petra Crnoga na sud pred kralja Slavca u crkvu svetog Petra u Omišu.

Kralj je presudio u korist Petra Crnoga, jer je on doveo valjane svjedoke koji su posvjedočili da je Glavica Petrova. Među tim svjedocima u Petrovu korist bio je i „Krnjo iz Tugara (Kerna de Tugari)”¹³ Očito je, dakle, da se taj Krnjo nije nalazio među Petrovim tužiteljima, da nije bio obuhvaćen onim „svi Tugarani” koji su Petra pozvali na sud.

Pretpostavivši (dato, non concessio), dakle, da pred crkvu u Naklice nisu na svjedočenje došli svi seljaci Naklica, nego svi seljaci Tugara, onaj izraz „svi” ne bi trebalo uzeti doslovno. U to doba, oko godine 1080, moglo je u Tugarima biti i nekoliko slugu (servi et ancillae) splitskog nadbiskupa, pa to Petra Crnoga ne bi spriječilo da reče kako su ga na sud pozvali „svi Tugarani”, premda ga oni sluge nisu pozvali.

ZAKLJUČAK

U Sumpetarskom kartularu nema ništa¹⁴ što bi opovrglo istinitost one molbe splitskog nadbiskupa hrvatskom knezu Trpimiru da mu potvrdi kupovinu zemlje i trojice slugu u poljičkim Tugarima, tj. nema ništa što bi sililo da opovrgnemo do sada ustaljeno mišljenje naših povjesničara da su Tugare, odnosno Poljica pripadala hrvatskoj državi u doba Trpimira. A to je pripadništvo, opet značajan temelj i za kasnije pripadništvo Poljica hrvatskoj državi, uključujući tu i doba kralja Zvonimira.

9 Novak – Skok, *n. dj.*, str. 215.

10 Isto.

11 Isto.

12 Isto.

13 Isto.

14 Usporedi: Juraj Marušić, *Poljičke Tugare u Trpimirovoj povelji u Sumpetarskom kartularu*, Poljički zbornik III, Split 1978, str. 71–83.